

УДК 007:304:659.3

Андрій Смусь**АНАЛІЗ ПРОГРАМНОГО КОНТЕНТУ
ПРАВОСЛАВНИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ**

Стаття є спробою здійснити аналіз присутніх в телепросторі України релігійних телевізійних каналів, програмна концепція яких відображає особливості православної форми поклоніння в християнстві. У цьому контексті ми дослідили жанрові особливості такого телевізійного продукту, його смислове та виховне значення для глядацької аудиторії різних вікових категорій. Окремо у статті ми зосередили увагу на причинах виникнення та затребуваності саме такого виду релігійної журналістики як православне телебачення. Також окремо зупинилися на наукових розвідках авторів, котрі тією чи іншою мірою досліджували обрану тему.

Ключові слова: релігійна журналістика, православне телебачення, релігійні телеканали України, «русский мир», духовно-просвітницьке телебачення, православна телепрограма.

Данная статья есть попыткой совершить анализ присутствующих в телевизионном пространстве Украины религиозных телевизионных каналов, программная концепция которых отображает особенности православной формы поклонения в христианстве. В данном контексте мы исследовали жанровые особенности такого продукта, его смысловое и воспитательное влияние на зрительскую аудиторию разных возрастных категорий. Отдельно в статье акцентируется внимание на причинах возникновения и необходимости именно такого вида религиозной журналистики как православное телевидение. Также мы отдельно остановились на научных исследованиях, в которых частично касались данной темы.

Ключевые слова: религиозная журналистика, православное телевидение, религиозные телеканалы Украины, «русский мир», духовно-просветительское телевидение, православная телепрограмма.

This article is an attempt to carry out the analysis of prisutnixh in tv-sphere of Ukraine of the religious televisional ductings programmatic conception of which represents the features of orthodox form of worship of christianity.

In this context we probed the genre features of such televisional product, it's semantic and educate value for the viewship of different age-old categories. Separately

in the article we gave mind on reasons of origin and claimed exactly of such type of religious journalism, as orthodox television. Also we separately stopped on scientific investigations of authors, whose studied of this theme.

Key words: *religious journalism, orthodox television, religious TV channels of Ukraine, ruskiy mir, spiritually elucidative television, orthodox tvprogramm.*

Обговорюючи *актуальність* діяльності та мету функціонування релігійних телеканалів саме православної форми поклоніння в Україні, варто говорити як про творчу або власне жанрову складову, так і про маніпулятивний, політичний аспект. Перше стосується власне програмного наповнення православних телеканалів, їхньої різножанрової палітри. Щодо другої позиції, чимало медіа-критиків сходяться в одному — в цій царині Росія окупувала український інформаційний простір, нав'язуючи так званий «русский мир», що в своїй суті означає церковну єдність трьох слов'янських народів з центром в Москві. Відтак, і телеканали, підконтрольні РПЦ та УПЦ МП, здійснюють відповідну медіа-політику, пропонуючи через свої ЗМК власну ідею розвитку православного християнства і, практично, цілком ігноруючи думку інших конфесій України [13, 143].

Актуальність дослідження діяльності саме православних телеканалів полягає в намаганні з'ясувати жанрові пропозиції телевізійного меню для вітчизняної глядацької аудиторії, оскільки саме до церкви, за офіційними статистичними даними, рівень довіри з боку суспільства є найвищим [15, 28].

За *мету своєї роботи* ставимо дослідження програмних сіток основних православних телеканалів, їх жанрове наповнення та гендерні орієнтири глядацької аудиторії.

Над дослідженням обраної теми працювало чимало як українських, так і російських науковців. Серед вітчизняних варто відзначити розвідку О. Тишук. Авторка дослідила особливості формування глядацької аудиторії православної церкви в Україні [17]. В. Лернатівич здійснив аналіз семантичної складової російських православних телеканалів на глядацьку аудиторію України. Автор вважає, що політика таких телеканалів українцям нав'язує сюрреалістичний постмодерністський гротеск з Леніним — Христом [13, 143]. Н. Сергеева в статті про релігійну свідомість і засоби масової інформації намагалась з'ясувати можливі передумови появи проукраїнського православного телебачення в Україні. Також на науковому рівні тему православно-

го телебачення досліджували М. Ярмолук, ігумен РПЦ Д. Байбаков, диякон РПЦ А. Кураєв. Російський науковець М. Шевченко дав визначення поняттю «релігійна журналістика», дослідивши її види та розробивши власну класифікацію [19].

Телебачення православної церкви взяло на себе обов'язок виконувати культурно-просвітницьку діяльність. Серед найважливіших проблем, які порушують релігійні журналісти, зазначимо такі: морально-етичне виховання сучасного громадянина, соціальний захист широких верств населення, відновлення історичної пам'яті, зближення українських церков та їхнє об'єднання в єдину помісну, повернення законного церковного майна, боротьба з поширенням сектантства, морально-етичне виховання підростаючого покоління в душі християнських православних традицій та ін.

Саме вище перераховані орієнтири лише опосередковано представлені в програмних сітках загальнонаціональних секулярних телеканалів. Відтак, православна церква намагається заповнити цю вакантну телевізійну нішу.

Проаналізуємо програмну сітку та жанрові особливості телевізійного контенту телеканалу «Глас». Цей ЗМК — культурно-освітній, духовно-просвітницький канал, належить до УПЦ МП [8]. «Глас» позиціонує себе як сучасне, динамічне та культурологічне телебачення для всієї родини. Автори програм прагнуть допомогти глядачам «почути слова істини, премудрості, добра і правди»; показати красу довколишнього світу; на прикладах української історії та культури донести думку про те, що Україна є нащадком Київської Русі. Ефірна політика, за задумом засновників каналу, повинна відображати принципи гуманізму, творення, освіти і високої моралі.

Інший загальноукраїнський телеканал КРТ (УПЦ МП) має статус соціального телебачення. В ефірі телеканалу практикуються прямі ефіри, орієнтовані на постійний зворотний зв'язок із телеглядачем. У програмах каналу значну увагу приділено життю і проблемам людей. Чи не єдиною православною програмою станом на 2013 рік в ефірі КРТ лишилась «На сон грядущим», авторства протоієрея Андрія Ткачова.

Російський телеканал «Союз», який належить Російській Православній Церкві віднедавна розпочав своє мовлення в ефірі кабельних операторів України. За інформацією Національної Ради Україн-

ни з питань телебачення і радіомовлення, «Союз» — це російський цілодобовий духовно просвітницький телеканал, мова — російська, реклама в ефірі відсутня. При цьому в ефірі є програми українського виробництва з частковим озвучуванням українською мовою. Сам телеканал «Союз» позиціонує себе як православний. Телекомпанія була заснована Єкатеринбурзькою єпархією Російської православної церкви [10].

Російський супутниковий телеканал РПЦ «Спас» розпочав мовлення через супутник «Ямал–201», який експлуатує ВАТ «Газпром космічні системи». Завдяки супутниковому мовленню потенційна аудиторія каналу «Спас» становить близько 60 млн чоловік. ЗМК вперше вийшов в ефір влітку 2005 року. Мовлення триває до 16 годин щоденно, надалі планується перейти на цілодобовий режим роботи. На каналі демонструються як власні, так закуплені програми. При цьому 60 % мовлення присвячено суспільній тематиці, 40 % — православ'ю. «Місією православного телеканалу “Спас” є формування світогляду і системи етичних координат, необхідних для ефективного розвитку держави, на основі відвічний православних цінностей, а також сприяння розвитку і зміцненню духовно-етичних основ російської держави» [11].

У 2008 році в російському телеефірі з'явився і перший дитячий православний телеканал «Радость моя» [12]. ЗМК пропонує глядачам культурно-просвітницькі, освітні і дитячі програми. Всі вище перераховані телеканали представлені в ефірах українських кабельних операторів.

За орієнтуванням на глядацьку аудиторію, телебачення православної церкви можна систематизувати й розподілити так:

1. Програми для широкої аудиторії або передачі про православ'я. В цьому відношенні перераховані православні телеканали при підготовці програм орієнтуються на всі вікові групи, які цікавляться питаннями духовного й культурного розвитку, світовими та національними проблемами. В ефірі телеканалів є не лише проповіді священників, фільми на релігійну тематику та передачі, побудовані на релігійному баченні світу. Канали транслюють фільми без насильства, еротики та жорстокості, інформаційно-аналітичні, розважальні та дитячі програми. Також мають власний тематичний дитячий телеканал.

2. Програми для жінок. На каналі «Глас» виходять програми «Шлях до святині» та «Образ добротності», які наставляють жінок у сімей-

ному житті, дають поради, показують на реальних історіях, якою має бути жінка для свого чоловіка, дітей; розповідають про проблеми, з якими стикаються щодня молоді батьки.

«До кого прилітає лелека» — програма про батьків і дітей, присутня в ефірі телеканалу «Радість моя».

3. Телепродукти для дітей та молоді. На каналі «Глас» виходить кілька пізнавально-розважальних проектів для даної аудиторії («Україна заповідна», «Дивний світ», «Зодчество», «Як і чому», «Моя звіринка», «Моя професія»).

У телепрограмі «В гостях у Дуняши» дитяча аудиторія має можливість ознайомитися з творчістю поетів і письменників, культурною та історичною спадщиною, правилами поведінки та етикету. Варто відзначити, що саме ця програма присутня в ефірах всіх православних телеканалів як України, так і Росії.

4. Програми про особливості православної християнської традиції або програми для православних. Саме в сітках всіх перерахованих телеканалів більше зосереджено уваги на просвітницьких програмах про історію церкви, місіонерську роботу, особливості православної форми поклоніння.

Зупинимось детальніше власне на жанровій палітрі, притаманній саме православним телеканалам, що суттєво відрізняє їх від ефірного наповнення світського телевізійного продукту. За об'єкт дослідження візьмемо два телеканали — український «Глас» та російський «Спас»:

Телеканал «Глас». Колектив телеканалу вже кілька років поспіль випускає в ефір *документально-освітні проекти* («Спадщина», «Портрет», «Людина праці»); інформаційні («Літопис», «Світ Православ'я», «Погода у православному світі», «Погода на Україну»); духовно-просвітницькі («Життя святих», «Шлях до святині», «Скрижалі душі», «Сторінки Євангелія», «Образ добродійності») телепрограми.

Духовно — просвітницькі програми мають на меті об'єднати весь слов'янський дух у єдине ціле, пропонуючи телеглядачу не губити своє тіло в алкоголі, а допомагати у саморозвитку та ін.

«Добрі новини» — *інформаційна програма*, яка формуватиме християнський погляд на події, що відбуваються у світі. Програма пропонує задуматися над певними речами, поглянути на них з точки зору історичних процесів, етичних і моральних правил, православного

світосприйняття. Ви дізнаєтесь про події духовного життя, які залишилися поза увагою провідних інформаційних агенцій.

«Джерело мистецтва» — *ток-шоу*, у якому чотири гостя, що є представниками різних напрямів мистецтва, культури, освіти, науки, медицини, намагаються відшукати істину, відповісти на хвилюючі питання, розібрати тему на основі наукових даних та власного досвіду.

«Літопис. Відлуння епох» — щоденна *інформаційно-аналітична* телепрограма. Вам подобається бути в курсі найцікавіших подій? Цікавитеся, що відбулося у далекому минулому чи ось нещодавно? Якщо так, тоді програма «Літопис. Відлуння епох» саме для вас! Літопис людських життів і культур, подій і подвигів, жертвовної любові до Бога і ближнього.

«Погода у православному світі», «Погода в Україні» — щоденна *інформаційна телепрограма*, що покликана вводити глядачів у світ православних святинь і створювати картину погоди на кожний день. Основне завдання програми — знайомити з прогнозом погоди в Україні і країнах, де є відомі православні святині — об'єкти паломництва, створювати у свідомості глядача уявлення про поширення Православ'я у світі і про головні святині православних країн.

«Природні чудеса» — цикл *історико-пізнавальних* телепередач про природні об'єкти (гори, озера, річки, заводи, острови, водоспади, печери), їхню унікальність для України, Європи, світу.

Телеканал «Спас». Тут зустрічаємось з новими жанровими різновидами, власне релігійним телевізійним жанром — телепроповідь. В ефірі телеканалу в цьому контексті представлені програма «Осання», в якій ведучим — священником читається Євангеліє. Окрім цієї програми представлений проект «Першосвятитель» — унікальна колекція проповідей Патріарха Кирила. «Зустріч з священником» — тематичні програми за участю священника — проповідника.

«Церковний календар» — релігійно-інформаційна програма про християнські свята.

«Слово після божественної літургії», «Лампада» — телевізійні лекції на обрану тему священником.

«Піснеспіви для душі» — таку назву має музична православна програма.

«Бесіда з батюшкою», «Архіпастирь». Інформаційний телевізійний жанр «бесіда», представлений в ефірі телеканалу двома програ-

мами. У першому випадку священник спілкується у студії із співрозмовником. У другому — у прямому ефірі відповідає на запитання телеглядачів.

Особливістю телеканалу «Спас» є те, що в його ефірі представлені програми і інших православних митрополій не лише Російської Федерації, а й Київської, Білоруської, Естонської, що робить телеканал поправу міжнародним православним, принаймні за географічними кордонами древньої Русі. Окрім вище перерахованих телепрограм, в ефірі «Спасу» телеглядачі завжди зможуть переглядати тематичні документальні фільми духовно-просвітницького, пізнавального, історичного, навчального, інформаційного, художньо-публіцистичного напрямів.

Всеохоплюючий телевізійний демарш російських православних телеканалів в українському телепросторі чимало фахівців називають окупацією українського інформаційного простору з нав'язуванням так званого «русского мира» [13, 143].

В підтвердження сказаному наведемо зміст заяви Союзу православних громадян, після прочитання якої частково стає зрозумілою політика російських православних ЗМК в Україні: 23 січня 2002 року Союз православних громадян повідомив про те, що вони добиватимуться зміни політики НТВ відносно Російської Православної Церкви і, зокрема, створення «повноцінної православної програми», що виходить в слухний для глядачів час. Автори висловили обурення твердженнями, що прозвучали в програмі НТВ «Недавно», що неправильно тлумачать причини тоді неприйняття РПЦ візиту Папи Римського в Україну. Головною причиною, наголошується в документі, є «справжній антиправославний терор, розв'язаний греко-католиками на Західній Україні», де силоміць захоплені більше тисячі храмів, що супроводилося биттям застосуванням сльозогінного газу і холодної зброї... [18].

Отже, православне телебачення за останнє десятиліття стало потужним інструментарієм у пропаганді, як християнських та високomorальних цінностей, так і сепаратистських для Української держави ідей «русского мира».

Свого часу в Росії гарячим прибічником нової телевізійної ідеї виступив міністр культури і масових комунікацій Олександр Соколов, котрий вважав, що поява православного каналу «збагатить всю па-

літру телемовлення». Його заява викликала бурхливу реакцію. Адже тоді О. Соколов озвучив задум зробити це за рахунок всіх платників податків — як державний проект, тобто кожен громадянин Росії, незалежно від свого світогляду, оплачуватиме лише одну і дуже упереджену позицію в духовній сфері.

Щодо жанрових особливостей діяльності таких ЗМК, в ефірі їхніх програмних сіток ми зустрілись з призабутими або зовсім новими телевізійними релігійними жанрами. А саме: телепроповідь, телевізійний церковний календар, телевізійна лекція, церковні піснеспіви.

У семантичному та виховному аспекті, саме церква почала брати на себе і відроджувати в ефірах своїх телеканалів роль просвітника, учителя та вихователя, що за часів СРСР мало місце ефірах секулярних медіа. Крім священнослужителів, над телепроектами православних телеканалів працюють журналісти, філологи та психологи.

Головна вада православного телебачення в Україні — відсутність загальнонаціонального православного телеканалу, який би висвітлював життя і події усіх трьох наявних на сьогодні в Україні патріархатів [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Балаклицький М.* Перспективи протестантської журналістики / М. Балаклицький // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — К, 2008. — С. 32–36.
2. *Біблія / Українське Біблійне товариство // Друга книга царств.* — Гл. 1, ст. 26. — С. 358.
3. *Бойко А.* Релігія в мас-медіа України : тексти лекцій / Бойко А. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, 2009. — 158 с.
4. *Бойко А.* Церковна преса. Якою вона має бути [Електронний ресурс] / А. Бойко. — Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1896>
5. *Гетьманець М. Ф.* Сучасний словник літератури і журналістики / М. Ф. Гетьманець, І. Л. Михайлин. — Х. : Прапор, 2009. — 384 с.
6. *Дмитровський З. Є.* Телевізійна журналістика / З. Є. Дмитровський. — Л. : ПАІС, 2006. — 208 с.
7. Засоби масової інформації : професійні стандарти, етика та законодавчі норми : наук. вид. / укл. : Т. Петрів, А. Сафаров, В. Сюмар, О. Чекишев. — К. : Нічлава, 2006. — 100 с.

8. Інтернет-сторінка телеканалу «Глас» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.glas.org.ua/>
9. Інтернет-сторінка телеканалу «Інтер» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://inter.ua/uk/>
10. Інтернет-сторінка телеканалу «Союз» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tv-soyuz.ru/aboutchannel/events/at22180>
11. Інтернет-сторінка телеканалу «Спас» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.spastv.ru/history.html>
12. Інтернет-сторінка телеканалу «Радость моя» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.radostmoja.ru/
13. *Лернатович В. М.* Одностороння інформаційна дифузія / В. М. Лернатович // Теле- та радіожурналістика. — 2012. — Вип. 11. — С. 143.
14. News more net. Патріарх Кирило закликав священників не ганятися за «лайками» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.newsmore.net/show/svit/72815->
15. *Перехейда В.* Преса і християнське виховання молоді : навчальний посібник / В. Перехейда. — К., 2009. — 229 с.
16. *Різун В. В.* Основи журналістики у відповідях та заувагах / В. В. Різун. — К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. — 80 с.
17. *Тищук О. І.* Формування аудиторії телебачення православної церкви / О. І. Тищук // Наукові записки Інституту журналістики. — 2011. — Том 43, квітень — червень. — С. 85–87.
18. УНІАН — Релігія [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://religions.unian.net/ukr/detail/11999>
19. *Шевченко М.* Типы, принципы и проблемы институционализации [Электронный ресурс] / М. Шевченко. — Режим доступу : <http://www.pravmir.ru/religioznaya-zhurnalistika-tipy-principy-i-problemy-institucionalizacii/>

Одержана 14.03.2014